

Opetus- ja kulttuuriministeriö
Undervisnings- och kulturministeriet

JULKAISU 2018/34

TAIDE- JA TAITEILIJAPOLITIIKAN SUUNTAVIIVAT

**Työryhmän esitys
taide- ja taiteilijapolitiikan
keskeisiksi tavoitteiksi**

Opetus- ja
kulttuuri-
ministeriö

Opetus- ja kulttuuriministeriö
Undervisnings- och kulturministeriet

Taide- ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat
Työryhmän esitys taide- ja taiteilijapolitiikan
keskeisiksi tavoitteiksi

Opetus- ja kulttuuriministeriö
PL 29

00023 Valtioneuvosto

www.minedu.fi/julkaisut

Ulkoasu ja taitto / Dog Design

Kuvitus / Eeva Sivula / Dog Design

Paino / Grano Oy 2018

ISBN 978-952-263-598-3

ISSN 1799-0351

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:34

TAIDE- JA TAITEILIJAPOLITIIKAN SUUNTAVIIVAT

**Työryhmän esitys
taide- ja taiteilijapolitiikan
keskeisiksi tavoitteiksi**

Opetus- ja kulttuuriministeriö
Undervisnings- och kulturministeriet

JULKAISU 2018/34

Sisällysluettelo

- 3 Tiivistelmä
- 4 Johdanto

- 7 **Työryhmän esitykset**
- 8 Teema 1 / Taide yhteiskunnan ytimeen
- 13 Teema 2 / Taiteen rahoituksen strateginen kehittäminen
- 18 Teema 3 / Taide on työtä, ja sellaisena sitä on kohdeltava

- 23 **Työryhmän esitysten taustaksi**
- 25 / Yleiset toimintaympäristön muutokset
- 26 / Keskeiset taiteen merkitystä ja käyttöä koskevat muutokset
- 29 / Taiteen edistämisen haasteet
- 29 / Taiteen asema yhteiskunnassa
- 34 / Taidealojen tuki- ja rahoitusrakenteet
- 38 / Alueellinen taiteen edistäminen
- 40 / Taiteen tukimuodot ja vertaisarviointijärjestelmä
- 42 / Taiteilijoiden asema
- 44 / Tekijänoikeudet
- 44 / Taidealan koulutus

- Liite 1** Työryhmän työskentelyprosessi
- Liite 2** Taiteen ja kulttuurin määrärahat valtion talousarviossa vuonna 2018

Tiivistelmä

Taide, taidealat ja taiteen toimintaympäristö sekä taiteellisen työskentelyn lähtökohdat ovat muuttuneet ja muuttuvat jatkuvasti. Taiteen ja taiteilijan yhteiskunnallinen asema ja taiteen edistämisen tukirakenteet eivät ole muuttuneet samassa suhteessa. Muutos-
tarpeiden tunnistamista varten nimetty työryhmä tekee 21 ehdotusta taide- ja taiteilijapolitiikan kehittämisen keskeisiksi tavoitteiksi. Ehdotuksissa otetaan huomioon taiteenalojen erilaisuus mutta myös taiteenaloja yhdistävät asiat.

Työryhmän keskeisimmät viestit ovat

/ Taide tulee saattaa yhteiskunnan ytimeen vastaamaan taiteen kasvanutta yhteiskunnallista merkitystä. Taiteen kulttuuriset, sosiaaliset, ympäristölliset ja taloudelliset vaikutukset tulee tunnistaa. Taide tulee nähdä osana laajentuvaa palvelusektoria ja elinkeinotoimintaa. Valtion rahoitusta taiteelle tulee lisätä, ja myös muiden hallinnonalojen kuin kulttuurin hallinnonalan tulee osallistua rahoitukseen.

// Taiteen rahoitusta tulee kehittää strategisesti ekosysteemiajattelun mukaisesti. Rahoitus- ja tukijärjestelmien tulee turvata pitkäjänteisesti taiteellinen työ ja taiteenalojen kehitys. Samalla rakenteiden tulee olla joustavia ja mahdollistaa myös taiteenalarajat ylittävien taiteen tekemisen muotojen tukeminen. Taiteen vertaisarviointimallia tulee uudistaa. Taiteen edistämisen alueellisia rakenteita tulee vahvistaa.

/// Taide on työtä, ja sellaisena sitä on kohdeltava. Taiteilijoihin tehtyä investointia ei osata vielä riittävästi käyttää yhteiskunnassa. Taiteellinen työ tulee saattaa tasavertaiseksi muiden työalojen kanssa ja taiteilijoiden mahdollisuuksia saada elantonsa taiteellisesta työstään tulee parantaa. Taiteilija-apurahojen jälkeensä jääneisyys tulee korjata. Tulee myös selvittää, olisiko tarkoituksenmukaista muuttaa taiteilija-apurahat sellaiseksi rahoitukseksi, joka mahdollistaa taiteellisen työn tekemisen työsuhteessa ja vahvistaa taiteilijan sosiaaliturvaa.

Avainsanat: taide, taiteilijat, taidepolitiikka, taiteilijapolitiikka

Johdanto

Eurooppa-, kulttuuri- ja urheiluministeri *Sampo Terho* asetti lokakuussa 2017 työryhmän, jonka tehtävä oli 30.9.2018 mennessä tehdä ehdotus taide- ja taiteilijapolitiikan keskeisiksi tavoitteiksi ottaen huomioon taiteenalojen erilaisuus.

Määritellessään keskeisiä tavoitteita työryhmän tuli tarkastella asioita ainakin seuraavista näkökulmista:

- taiteen kehittyminen ja siitä seuraavat muutostarpeet taiteen ja taiteilijoiden tuelle
- taiteilijoiden toimeentulon kehittäminen
- taiteen jakelua ja levittämistä edistävät toimet, erityisesti välittäjäportaan toiminta
- taide- ja kulttuurialan koulutuksen merkitys toimialan kehittämisessä
- taide- ja kulttuuripolitiikkaa koskevat toimintaympäristön muutokset, erityisesti digitalisaation ja kansainvälistymisen vaikutukset
- taiteen merkitys ja vuorovaikutus yleisöjen kanssa sekä yhteiskunnallinen vaikuttavuus.

Työryhmän työskentelyn perustan muodosti *Kulttuuri-politiikan tutkimuskeskus Cuporen* tiedonkoonti, jonka pohjalta työryhmän kokouksissa alustivat erikoistutkijat *Maria Hirvi-Ijäs* ja *Sakarias Sokka*.

Työryhmän työskentelyprosessi, työryhmän kuulemat muut asiantuntijat sekä työryhmän järjestämät kuulemis- ja keskustelutilaisuudet on kuvattu liitteessä 1.

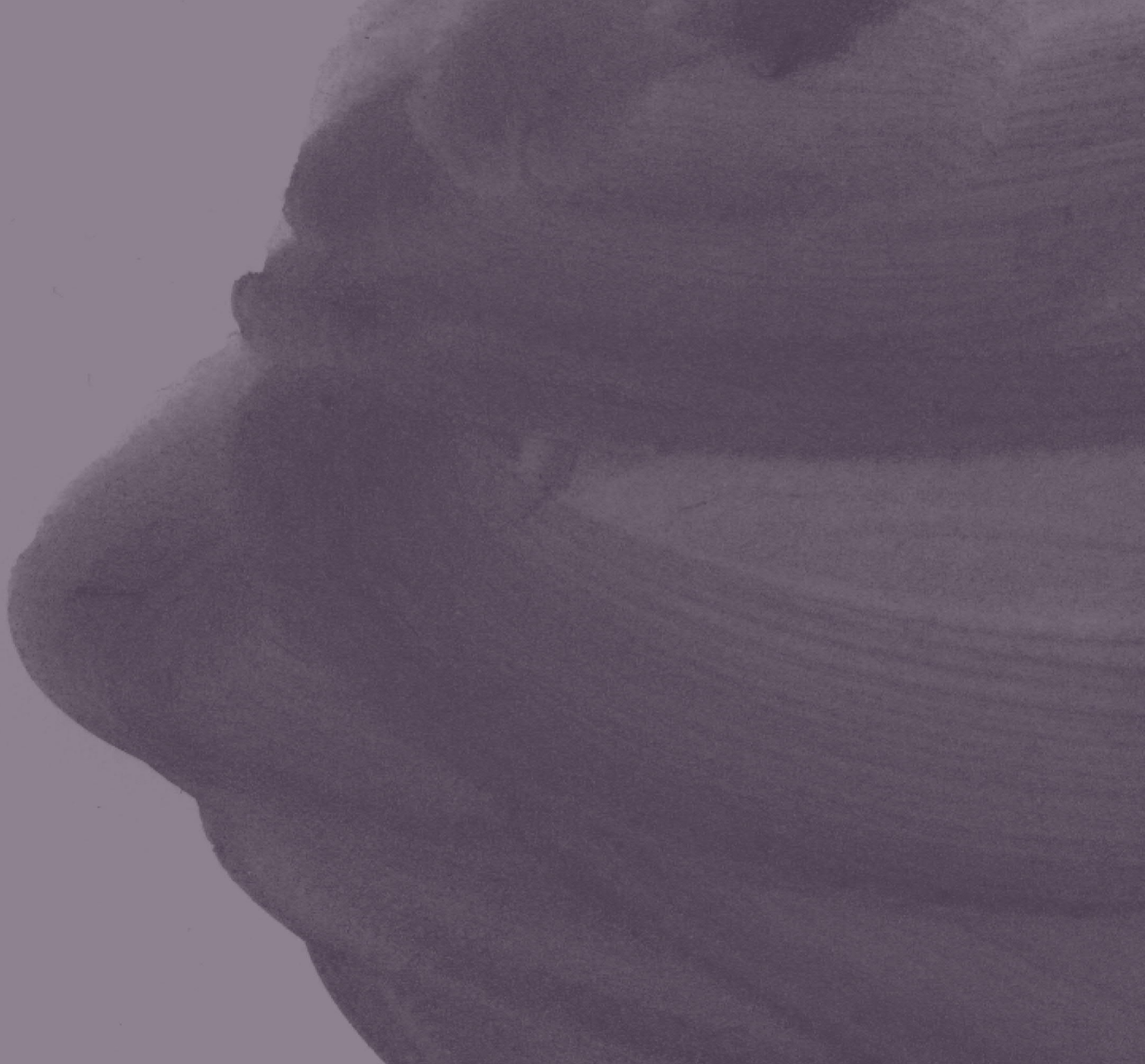
Työryhmän puheenjohtajaksi kutsuttiin vararehtori *Paula Tuovinen Taideyliopistosta* (1.6.2018 lukien johtaja, Taiteen edistämiskeskus) ja jäseniksi tuottaja, ohjaaja *Jouko Aaltonen, Illume Oy*; taiteen akateemikko *Eija-Liisa Ahtila, Taideneuvosto*; toiminnanjohtaja *Hanna Harris, Arkkitehtuurin tiedotuskeskus*; ylijohtaja *Riitta Kaivosoja, opetus- ja kulttuuriministeriö*; kulttuurijohtaja *Antti Karjalainen, Kotkan kaupunki* 12.2.2018 saakka, jonka jälkeen kulttuuri- ja vapaa-aikajohtaja *Lauri Savisaari, Tampereen kaupunki*; kirjailija *Tomi Kontio, Valtion kirjallisuustoimikunta*; professori *Kai Lehtikoinen, Taideyliopisto*; pääjohtaja *Mika Myllyaho, Suomen Kansallisteatteri* 12.2.2018 saakka, jonka jälkeen ohjaaja *Esa Leskinen, Ryhmäteatteri/Kansallisteatteri*; yliasiamies *Anna Talasniemi, Koneen säätö*; toiminnanjohtaja *Tuomo Tähtinen, Music Finland* 12.2.2018 saakka, jonka jälkeen tiimijohtaja, viestintä ja markkinointi *Heli Lampi, Music Finland*.

Työryhmän pysyvinä asiantuntijoina toimivat kulttuuriasianneuvos *Petra Havu* opetus- ja kulttuuriministeriöstä, erikoistutkija *Maria Hirvi-Ijäs* Kulttuuri-politiikan tutkimuskeskus Cuporesta, opetusneuvos

Maija Innola opetus- ja kulttuuriministeriöstä, kulttuuriasianneuvos *Esa Pirnes* opetus- ja kulttuuriministeriöstä, taiteen tukemisen päällikkö *Esa Rantanen* Taiteen edistämiskeskuksesta ja kulttuuriasianneuvos *Katri Santtila* opetus- ja kulttuuriministeriöstä. Työryhmän asiantuntijasihteeristön muodostivat kulttuuriasianneuvos *Petra Havu*, kulttuuriasianneuvos *Esa Pirnes* ja ylitarkastaja *Hanna Koskimies* opetus- ja kulttuuriministeriöstä sekä erityisasiantuntija *Nea Leo* Taiteen edistämiskeskuksesta.

Työryhmä kokoontui 11 kokoukseen ja kahteen työpajaan. Työryhmä on tehnyt yhteensä 21 esitystä, jotka liittyvät taiteen asemaan yhteiskunnassa, taiteen rahoituksen strategiseen kehittämiseen ja taiteilijan asemaan. Saatuaan työnsä päätökseen työryhmä luovuttaa esityksensä eurooppa-, kulttuuri- ja urheiluministeri Sampo Terholle.

Helsingissä 30.9.2018
Työryhmä

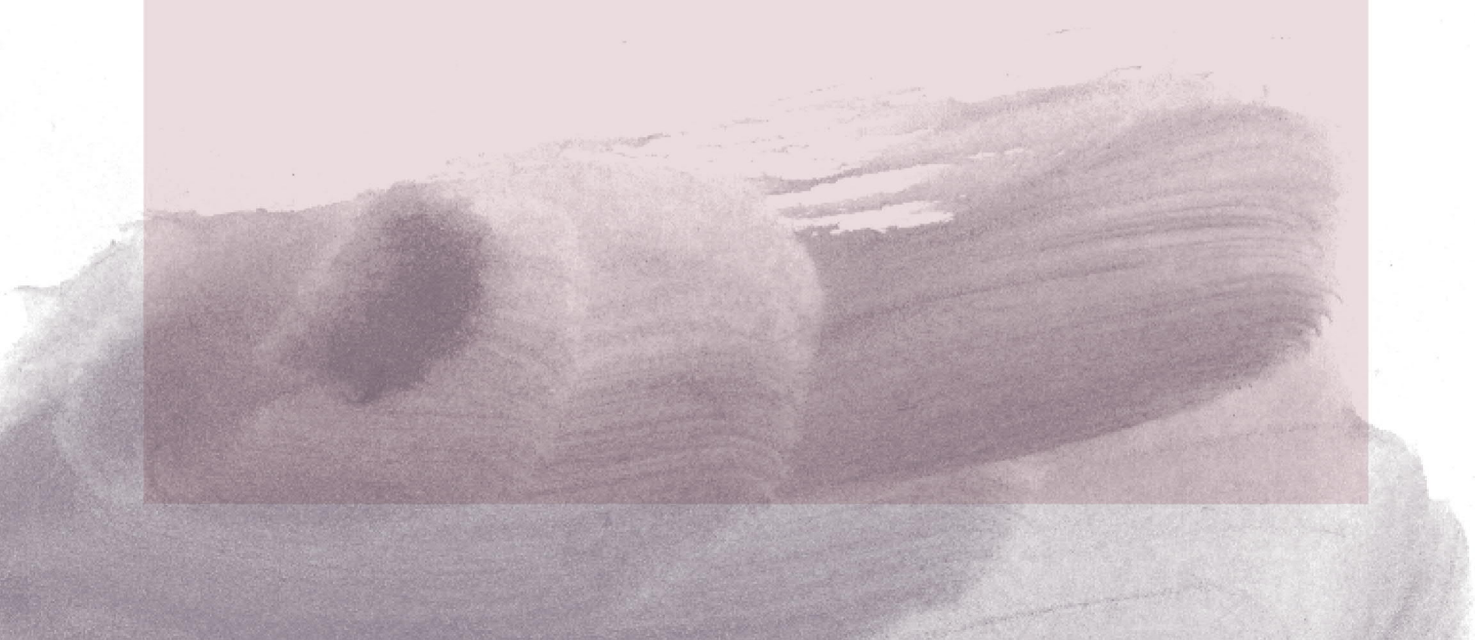

TYÖRYHMÄN
ESITYKSET

TEEMA 1

Taide yhteiskunnan yttimeen

Esitys 1

Julkinen valta tukee taidetta lähtökohtinaan taiteen vapaus, moninaisuus ja yhdenvertaisuus. Turvataan kansalaisten sivistykselliset ja kulttuuriset oikeudet ja otetaan huomioon pienen kieli- ja kulttuurialueen tarpeet. Eri taiteenaloja kohdellaan tasapuolisesti ja niiden kehittämistarpeita tarkastellaan sekä taiteen edistämisen kokonaistavoitteista että taiteenalojen tarpeista käsin.

VAIKUTUKSET

- / Taiteen julkisen tuen ja rahoituksen perustelut ovat läpinäkyviä, ja tuen oikeutusta ja kohdentumista voidaan arvioida julkisesti.

Esitys 2

Yhteiskunnallisessa päätöksenteossa tunnustetaan taiteen arvo ja tunnustetaan sen erilaiset vaikutukset. Taide on luovaa, vapaata ja kriittistä toimintaa. Taide toteuttaa ihmisyyttä, tuottaa kokemuksia ja elämyksiä sekä antaa aineksia punnita arvoja ja maailmankatsomuksia. Taide uudistaa yhteiskuntaa, lisää hyvinvointia, kasvua ja innovatiivisuutta. Taide nähdään osana palvelusektoria ja elinkeinotoimintaa ja taidepolitiikka panostuksena yhteiskunnan luovaan perustaan ja osaamiseen.

VAIKUTUKSET

- / Taide saa sen roolin ja rahoituksen, mitä taiteen kasvanut ja edelleen kasvava yhteiskunnallinen merkitys edellyttää.
- // Perinteinen vastakkainasettelu taiteen itseisarvoisuuden ja välineellisyyden välillä vähenee, mikä edistää taidetta koskevaa yhteiskunnallista keskustelua ja vuoropuhelua päättäjien, taiteen alan toimijoiden ja yleisöjen kesken.

Esitys 3

Eduskunta nostaa taiteen ja kulttuurin rahoitusta vastaamaan näiden toimintojen yhteiskunnallista merkitystä ja monipuolistuneita toimintamuotoja. Taiteen ja kulttuurin luvun 29.80. osuus valtion talousarviossa nostetaan vuoteen 2023 mennessä yhteen prosenttiin talousarvion kokonaismenoista.

VAIKUTUKSET

- / Taide- ja kulttuuribudjetin määrärahojen korottaminen korjaa rahoituksen jälkeenjääneisyyden niin, että rahoitus vastaa ajantasaista ja monipuolista käsitystä taiteen ja kulttuurin yhteiskunnallisesta merkityksestä ja vaikutuksesta. Määrärahojen korottaminen korjaa myös taiteen ja kulttuurin rahoituksen jälkeenjääneisyyden suhteessa luoville aloille tehtyihin koulutusinvestointeihin.
- // Määrärahojen nostaminen mahdollistaa taide- ja taiteilijapolitiikan rakenteellisten uudistusten toteuttamisen.
- /// Määrärahatason nostamisella Suomi osoittaa kuuluvansa modernin yhteiskuntakehityksen maiden kärkijoukkoon.

Esitys 4

Budjettirahoituksen osuutta lisätään suhteessa rahapelitoiminnan voittovaroin rahoitettuihin taiteen ja kulttuurin määrärahoihin. Samalla varmistetaan, että Veikkaus Oy:n toiminnassa ja toimintaympäristössä tapahtuvat muutokset eivät vaaranna taiteen ja kulttuurin kokonaisrahoitusta.

VAIKUTUKSET

- / Taiteen ja kulttuurin budjettirahoituksen lisääminen suhteessa rahapelitoimintarahoitukseen on taiteen ja kulttuurin perustoimintojen arvostamista niille kuuluvalla tavalla.
- // Varautuminen Veikkaus Oy:n toimintaa koskeviin riskeihin ehkäisee rahapelitoiminnasta riippuvaisten toimintojen mahdolliset rahoitusongelmat tulevina vuosina ja on siten osa valtiontalouden riskinhallintaa.

Esitys 5

Eri hallinnonalat ja niiden toimijat – erityisesti opetus- ja kulttuuriministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö ja niiden hallinnonalat – lisäävät ja tehostavat strategista yhteistyötä taidetta ja kulttuuria koskevissa asioissa. Yhteistyöhankkeet vastuutetaan, niille nimetään ohjausryhmät ja niiden toteutumista seurataan.

VAIKUTUKSET

- / Taiteen ja kulttuurin alan perusongelmiin (erityisesti taiteilijoiden sosiaaliturva ja toimeentulokysymykset) saadaan toimivat ratkaisut ja taiteen ja kulttuurin yhteiskuntaa hyödyttävät potentiaaliset vaikutukset (hyvinvointi, elinkeinoelämä, talous, ympäristöt) saadaan realisoitua paremmin.

Esitys 6

Valtion talousarviossa opetus- ja kulttuuriministeriön lisäksi sosiaali- ja terveysministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalojen määrärahoihin sisällytetään taiteen ja kulttuurin terveys-, hyvinvointi- ja elinkeinopoliittisten vaikutusten edistämiseen liittyvien toimintojen rahoitusvastuuta.

VAIKUTUKSET

- / Taiteen ja kulttuurin rahoituspohja laajenee ja vastaa taiteen ja kulttuurin monipuolistuneita yhteiskunnallisia tehtäviä.
- // Taiteen käyttö yhteiskunnan eri sektoreilla lisääntyy ja taide integroituu paremmin osaksi muuta yhteiskuntaa.

Esitys 7

Valtio ja kunnat sekä muut toimijat soveltavat toiminnassaan sekä erilaisiin rakennushankkeisiin liittyvää että sosiaali- ja terveydenhuoltoon kohdistuvaa taiteen prosenttiperiaatetta.

VAIKUTUKSET

- / Edistämällä taiteen käyttöä elinympäristöissä sekä sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja asiakastyössä voidaan parantaa taiteen saavutettavuutta ja lisätä taiteen ja muun yhteiskunnan vuorovaikutusta. Samalla parannetaan taiteilijoiden mahdollisuuksia hyödyntää taiteellista osaamistaan ja saada toimeentuloa taiteellisesta työstään.
- // Asuin- ja elinympäristöjen viihtyisyys ja alueiden vetovoima lisääntyvät.

Esitys 8

Kehittäessään taiteen ja kulttuurin toimialan tiedon- tuotantoa ja siihen liittyvää tilasto-, seuranta- ja arviointijärjestelmää opetus- ja kulttuuriministeriö ottaa huomioon taiteen alan tarpeet ensisijaisena tavoitteena saada kaikilta taiteenaloilta kattava ja keskenään vertailukelpoinen tietopohja.

VAIKUTUKSET

- / Taiteenalojen nykyistä kattavampi ja mahdollisimman vertailukelpoinen tietopohja tukee taidepolitiikan ja taiteen edistämis- ja tukijärjestelmän kehittämistä, mahdollistaa seuranta- ja arviointitoiminnan kehittämisen eri tarpeisiin sekä edesauttaa vuorovaikutusta taiteen ja muun yhteiskunnan välillä

TEEMA 2

Taiteen rahoituksen strateginen kehittäminen

Esitys 9

Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Taiteen edistämiskeskus kehittävät taiteen edistämisen ja tukemisen rakenteita strategisesti. Rahoitus- ja tukimuodoissa huomioidaan ekosysteemijattelun mukaisesti taiteenalojen ja niihin kytkeytyvien toimijoiden muodostama kokonaisuus, taiteenalojen ja taiteen toimintamallien yhteneväisyydet, taiteen kansainvälisyys sekä taiteen toimijakentässä, toimintaympäristössä ja taiteen kuluttamisessa ja palvelujen käyttämisessä tapahtuvat muutokset. Rahoitus- ja tukijärjestelmät tunnistavat ja turvaavat pitkäjänteisesti eri taiteenalojen tarpeet ja korjaavat siinä olevia puutteita. Rahoitus- ja tukirakenteet ovat yhä enemmän joustavia siten, että ne mahdollistavat erilaisin tavoin tuotetun taiteen tukemisen taiteenalasta riippumatta (yksilötuki, tuotantotuki, yleisavustukset pitkäjänteiseen toimintaan alustoille, työryhmille, ensembleille ym.). Rahoitusta lisätään erityisesti edellä mainituille toimijoille taiteen tuottamiseen ja välittämiseen.

VAIKUTUKSET

- / Taiteen tukijärjestelmästä kehittyä nykyistä vaikuttavampi ja sen eri osat ja toiminnot täydentävät toisiaan. Taiteen innovatiivisuus saadaan laajemmin esiin ja käyttöön
- // Yksittäisten taiteenalojen tukijärjestelmässä olevat puutteet tulevat ratkaistuksi rahoitus- ja tukijärjestelmän kokonaisuuden kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla.
- /// Esittävien taiteiden uudistamistyön yhteydessä todetut rahoituksen tärkeät periaatteet — joustavuus ja mahdollisuus useampivuotiseen rahoitukseen — voidaan ulottaa kaikille taiteenaloille.
- //// Eri taiteen alojen ns. vapaan kentän samoin kuin yksittäisten taiteilijoiden toimintamahdollisuudet paranevat.

Esitys 10

Osana taiteen edistämis- ja tukijärjestelmän kehittämistä opetus- ja kulttuuriministeriö ja Taiteen edistämiskeskus vahvistavat taiteen edistämisen alueellista rakennetta ja toimintoja:

- Uudistetaan ja vahvistetaan Taiteen edistämiskeskuksen roolia taiteen alueellisena toimijana ja sitä kautta taiteen edistämisen integroitumista muuhun alueelliseen kehittämiseen ja toimintaan alueilla.
- Muodostetaan nykyistä vahvempi ja yhtenäisempi taiteen alan toimijarakenne alueille nykyisen sirpalemaisesta aluekeskustoimijarakenteesta sijaan.
- Kannustetaan VOS-laitoksia toimimaan vahvoina oman alansa ja laajemmin taiteen kehittäjinä sekä taiteen puolestapuhujina ja edustajina alueilla.
- Tunnistetaan kirjastojen rooli paikallisina kulttuuritiloina, joissa eri taiteen alat ja niiden harrastaminen pääsee hyvin esille.
- Taidekasvatuksen roolia vahvistetaan yli oppiainerajojen koulun kasvatus- ja opetustoiminnassa ja koulupäivän yhteyteen ajoittuvaa monimuotoista taiteen harrastamista koulujen tiloissa lisätään.

- Seurattaessa ja arvioitaessa v. 2019 voimaan tulevaksi esitetyn uuden kuntien kulttuuritoimintalain toteutumista otetaan huomioon lain vaikutukset taidealan kehittämiseen, taiteilijoiden työskentelyedellytyksiin sekä kansalaisten yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin harrastaa taidetta kunnissa.

VAIKUTUKSET

- / Taiteen näkyvyys ja vaikuttavuus lisääntyvät alueellisesti ja paikallisesti.
- // Taiteen ja muun kulttuurin kehittämistarpeet tulevat huomioiduiksi paremmin alueellisessa ja paikallisessa kehittämistoiminnassa ja vastaavasti taide- ja kulttuuri-ala huomioi muiden alojen toiminnoista ja yhteistyöstä avautuvat mahdollisuudet omalle kehitykselleen.
- /// Kansalaisten kulttuurinen pääoma, luova osaaminen, sosiaalinen koheesio ja hyvinvointi vahvistuvat kulttuuriin osallistumisen lisääntyessä sekä taiteen ja taidekasvatuksen palvelujen parantuessa.

Esitys 11

Taiteen edistämiskeskus vähentää rahoituksen sirpaloitumista ja kehittää tukimuotojaan strategisimmiksi siten, että tukimuodot vastaavat paremmin taiteen nykykentän tarpeisiin. Taiteen edistämiskeskus vähentää tukimuotojen määrää ja pyrkii nostamaan avustusten keskimääräistä tukisummaa.

VAIKUTUKSET

- / Myöntämällä riittävän suuria avustuksia voidaan vahvistaa toiminnan laatua, mahdollistaa palkkojen maksu avustuksilla ja lisätä avustusten vaikuttavuutta.

Esitys 12

Taiteen edistämiskeskuksen ja sen yhteydessä toimivien taidetoimikuntien avustushakemusten vertaisarviointiin perustuva arviointimalli uudistetaan hyödyntäen vertailukohtana eräissä muissa maissa toteutettuja uudistuksia sekä Suomen Akatemian arviointimallia.

Lisätään Taiteen edistämiskeskuksen arviointiin käytettävissä olevia määrärahoja, jotta arvioijille voidaan maksaa arviointityön luonnetta ja määrää paremmin vastaavia palkkioita.

VAIKUTUKSET

- / Taidetoimikuntalaitoksen hakemusten arviointimenettely ja päätöksenteko yhdenmukaistuu, selkeytyy ja tehostuu.

Esitys 13

Työ- ja elinkeinoministeriö ja opetus- ja kulttuuri-ministeriö kehittävät yhteistyössä luovien alojen erityispiirteet huomioivia rahoitusmahdollisuuksia sekä tuki- ja neuvontamuotoja. Opetus- ja kulttuuri-ministeriön hallinnonalalta myönnettävän rahoituksen ja työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalalta (Business Finlandin ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten) myönnettävän rahoituksen ja tuen väliin ei tule jäädä katvealueita.

VAIKUTUKSET

- / Taiteelliseen toimintaan perustuvat tai sitä hyödyntävät luovien alojen yritykset pääsevät nykyistä paremmin yrityksille suunnatun rahoituksen piiriin. Yritysmuotoisesti toimivien taiteilijoiden mahdollisuudet ja valmiudet kasvattaa ja laajentaa toimintaansa lisääntyvät.
- // Luovien alojen yritykset pystyvät kasvamaan ja kansainvälistymään nykyistä paremmin.
- /// Luovien alojen yritykset pystyvät palkkaamaan taiteilijoita ja muita osaajia nykyistä enemmän.

Esitys 14

Taiteen eri rahoittajatahot (valtio, kunnat, säätiöt) lisäävät yhteistyötä ja ovat tietoisia toistensa myöntämästä rahoituksesta ja sen kehittymisestä ja kohdentumisesta.

VAIKUTUKSET

- / Yhteistyön avulla rahoittajatahot pystyvät paremmin kehittämään Suomessa myönnettävän taiteen tukea kokonaisuutena.

TEEMA 3

Taide on työtä, ja sellaisena sitä on kohdeltava

Esitys 15

Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Taiteen edistämiskeskus selvittävät, mitä vaikutuksia olisi taiteilija-apurahojen muuttamisella työsuhteeksi ja siitä maksettavaksi palkaksi ja tekevät asiaa koskevan kokeilun. Työsuhteessa tehtävän taiteellisen työn lähtökohtana säilytetään taiteilijan vapaus valita aiheensa ja menetelmänsä (vrt. tieteen vapaus yliopistoissa).

VAIKUTUKSET

- / Selvityksen ja kokeilusta saatavien kokemusten ja tulosten perusteella pystytään arvioimaan, olisiko tarkoituksenmukaista muuttaa taiteelliseen työskentelyyn tarkoitettut valtion apurahat sellaiseksi taiteelliseen työhön myönnettäväksi rahoitukseksi, joka mahdollistaa työsuhteisen työn ja vahvistaa taiteilijan sosiaaliturvaa. Samalla pystytään määrittelemään paljonko uudistus maksaisi.

Esitys 16

Valtion taiteilija-apurahojen taso nostetaan puolitoistakertaiseksi, eli 31 000 euroon vuodessa v. 2020 lukien, jotta taiteilija-apurahojen tason jälkeenjääneisyys tulee korjatuksi ja taiteilijoiden mahdollisuudet saada elantonsa taiteellisesta työstään lisääntyvät. Taiteilija-apurahan tason tulee olla sellainen, että apuraha vastaa taiteilijoiden korkeaa koulutustasoa, riittää apuraha-kauden aikaisten elinkustannusten kattamiseen ja taiteilija pystyy keskittymään sen työn tekemiseen, johon apuraha on tarkoitettu.

VAIKUTUKSET

- / Taiteilijoiden toimeentulo-ongelmat vähenevät ja taiteilijat saavat nykyistä paremmin elantonsa tekemästään taiteellisesta työstä.
- // Nykyisten säädösten voimassaollessa valtion taiteilija-apurahan tason nostaminen vaikuttaa myös säätiöiden ja muiden yksityisoikeudellisten toimijoiden myöntämän apurahan verovapauden määrään, jolloin taiteilijoiden mahdollisuudet saada elantonsa taiteellisesta työstään paranevat myös muun työskentelyyn saadun rahoituksen osalta.

Esitys 17

Lisätään ylimääräisten taiteilijaeläkkeiden määrää nykyisestä 51 vuosittain myönnettävästä täydestä eläkkeestä 100 eläkkeeseen, jotta suurten taiteilijaikäluokkien – ja erityisesti niiden, jotka ovat työskennelleet pääosin ilman eläketurvaa kerryttänyttä työsuhdetta – toimeentulo tulee turvatuksi.

VAIKUTUKSET

- / Ylimääräisten taiteilijaeläkkeiden määrän lisääminen korjaa taiteilijoiden puutteellista eläketurvaa.
- // Taiteellinen työskentely jatkuu usein koko taiteilijan eliniän. Taiteilijaeläke parantaa taiteilijan mahdollisuuksia panostaa taiteelliseen työskentelyyn myös eläkkeellä.

Esitys 18

Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Taiteen edistämiskeskus kiinnittävät huomiota siihen, että valtion rahoituksella tuetaan taiteilijoille heidän taiteellisesta työstään maksettavien palkkojen ja muiden korvausten kehittämistä. Taiteen edistämiskeskus suosittelee avustusta

saaville työryhmille, että apurahojen sijaan hankkeessa tehdystä taiteellisesta työstä maksetaan palkkaa.

VAIKUTUKSET

- / Taiteilijalle taiteellisesta työstä maksettavat palkat ja korvaukset lisääntyvät ja kasvavat.

Esitys 19

Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Taiteen edistämiskeskus huomioivat taiteen tukea uudistaessaan työelämän ja taiteilijan työnkuvan muutoksen. Lähtökohtana tulee olla, että taiteilija voi tehdä työtään työsuhteessa tai yrittäjänä ja että nämä työnteon muodot voivat lomitua ja että toimeentulo voi koostua useasta eri lähteestä.

VAIKUTUKSET

- / Taiteilijan mahdollisuudet elättää itsensä useista toimeentulolähteistä koostuvalla taiteellisella työllä tai taiteellista osaamista hyödyntävällä työllä paranevat.

Esitys 20

Tekijänoikeus on tekijälle kuuluvaa aineetonta omaisuutta ja tekijänoikeuskorvaus osa taiteilijan tulonmuodostusta. Valtio tukee tekijänoikeuksiin liittyvää taiteilijoiden osaamista. Tekijänoikeusasioita koskevaa koulutusta lisätään kaikilla opintojen tasoilla peruskoulutuksesta lähtien täydennyskoulutukseen.

VAIKUTUKSET

- / Tekijänoikeusosaamisen lisääntyessä taiteilijat pystyvät itse paremmin arvioimaan, mitä oikeuksia heille on syntynyt sekä päättämään, mitä oikeuksia luovuttavat, mille taholle ja millä ehdoilla.
- // Taiteilijan mahdollisuus hyödyntää taloudellisesti tekijänoikeuksista koostuvaa pääomaa kasvaa.

Esitys 21

Taidealan koulutuksen tulee antaa hyvät valmiudet taiteilijana toimimiseen ja taiteelliseen työhön muuttuvassa toimintaympäristössä. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetushallitus ja Taiteen edistämiskeskus mahdollistavat ja edistävät taidealan koulutusta antavien oppilaitosten ja korkeakoulujen sekä taidekentän vuoropuhelua. Erityisesti kiinnitetään huomiota taiteellisessa työssä tapahtuneiden muutosten vaikutuksiin osaamistarpeisiin ja työelämätaitoihin, koulutusmääriin sekä täydennyskoulutustarpeisiin ja jatkuvan oppimisen mahdollisuuksiin.

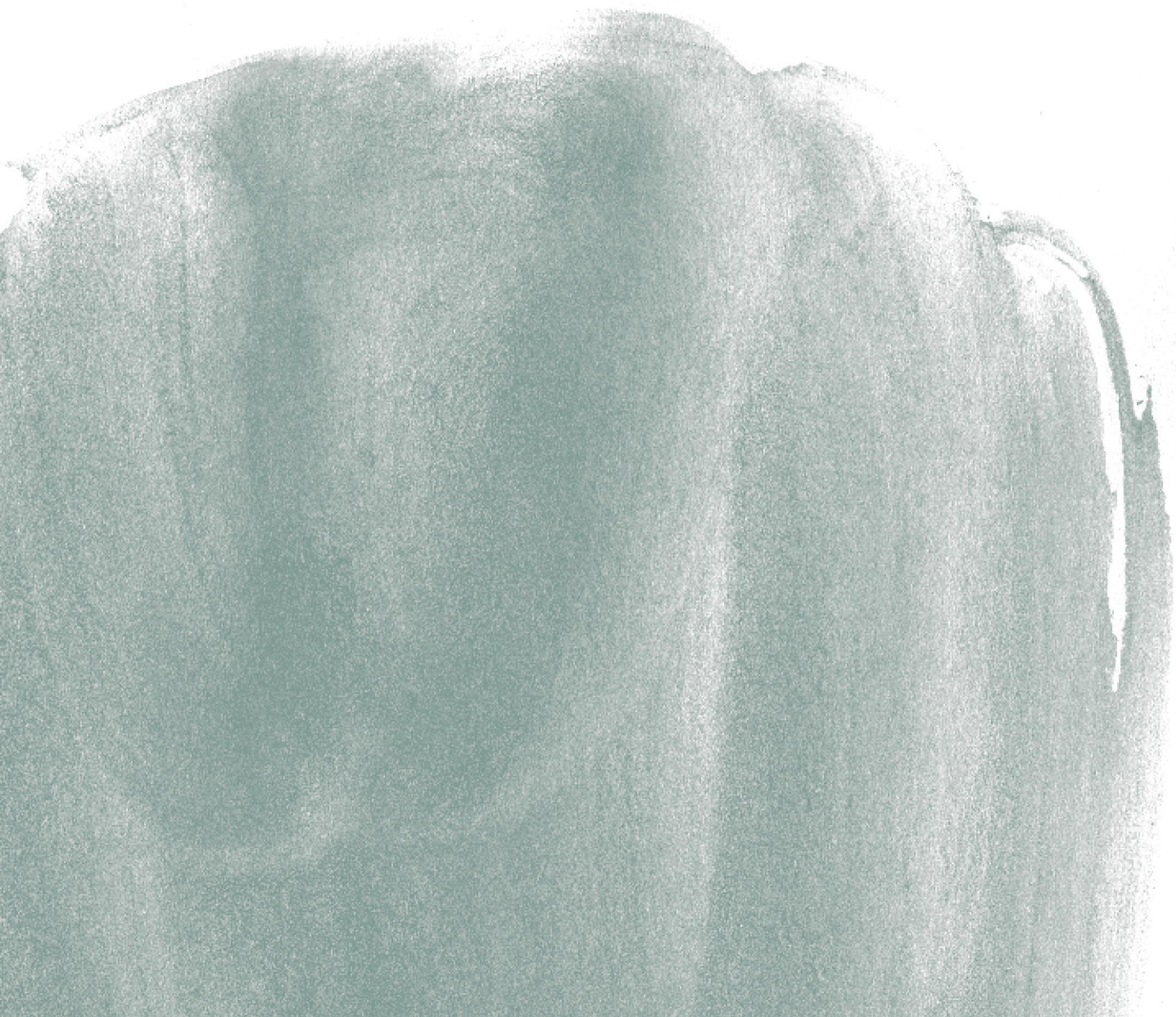
VAIKUTUKSET

- / Taide- ja kulttuurialojen koulutus kehittää taidetta ja yhteiskuntaa. Taiteellista työtä ja toimintaa sekä taiteen toimintaympäristöä koskevien muutosten huomioiminen taide- ja kulttuurialojen koulutuksessa parantaa taiteilijoiden ja muiden kulttuurialan toimijoiden kykyä työllistyä. Kulttuurialojen työllistävä ja taloudellinen vaikutus kansantaloudessa kasvaa.

TYÖRYHMÄN
ESITYSTEN
TAUSTAKSI

Yleiset toimintaympäristön muutokset

Taide- ja taiteilijapolitiikkaa koskevat monet yleiset yhteiskuntaa koskevat toimintaympäristömuutokset. Väestörakenne muuttuu: väestö ikääntyy, nuoret ikäluokat pienenevät ja ulkomaalaistaustaisen väestön osuus kasvaa. Kaupungistuminen voimistuu ja kasvukeskusten merkitys kasvaa. Arvot, arvostukset ja elämäntavat monimuotoistuvat. Yksilöllisyys korostuu; itsensä toteuttaminen mahdollisuudet ja henkilökohtainen hyvinvointi koetaan tärkeäksi. Myös yhteisöllisyyttä arvostetaan ja tavoitellaan, mutta lähinnä samanlaiset arvot ja elämäntavat omaavien ryhmien keskuudessa. Eri väestöryhmät eriytyvät toisistaan. Syntyy arvo- ja elämäntapakonflikteja. Eriarvoisuus ja syrjäytyminen lisääntyy. Kulutus- ja palvelutottumukset ja -tarpeet monimuotoistuvat eriytymiskehityksen myötä.

Globalisaatio jatkuu ja kiristää kansainvälistä kilpailua eri aloilla. Kansainvälinen keskinäisriippuvuus lisääntyy. Digitalisaatio etenee nopeasti, ja sen myötä tuotanto-, elinkeino-, työ- sekä kulutus- ja palvelurakenteet muuttuvat. Robotisaatio ja tekoäly valtaavat alaa.

Syntyy uusia ammatteja, työn muotoja, toimintaverkostoja ja ansaintamahdollisuuksia. Uuden oppimisen merkitys läpi eliniän korostuu entisestään. Luovuutta, osaamista ja aineetonta tuotantoa edellyttävien toimintojen, toimialojen ja palveluiden merkitys kansantaloudessa kasvaa. Mediamaailman murros kietoutuu digitalisaatioon.

Globaalit uhat tuovat mukanaan epävarmuutta. Niitä ovat erityisesti ilmastonmuutos, globaalit muuttoliikkeet, kansainväliset kriisit, demokratian periaatteiden kyseenalaistaminen ja poliittinen epävakaus eri maissa ja alueilla.

Yhteiskunnan ja sen eri alojen toiminta- ja ohjausjärjestelmiin kohdistuu toimintaympäristömuutosten myötä kova paine. Järjestelmien tulee olla ajantasaisia ja riittävän joustavia reagoimaan muutoksiin ja uusiin kehittämistarpeisiin.

Keskeiset taiteen merkitystä ja käyttöä koskevat muutokset

Taide- ja taiteilijapolitiikan kannalta yleisissä toimintaympäristömuutoksissa on merkittävää, että taiteen, kulttuurin ja luovien alojen merkitys kasvaa sekä tuotanto- että palvelusektorina. Niiden kasvava vaikutus näkyy sekä globaalilla, kansallisella, alueellisella että paikallisella tasolla.

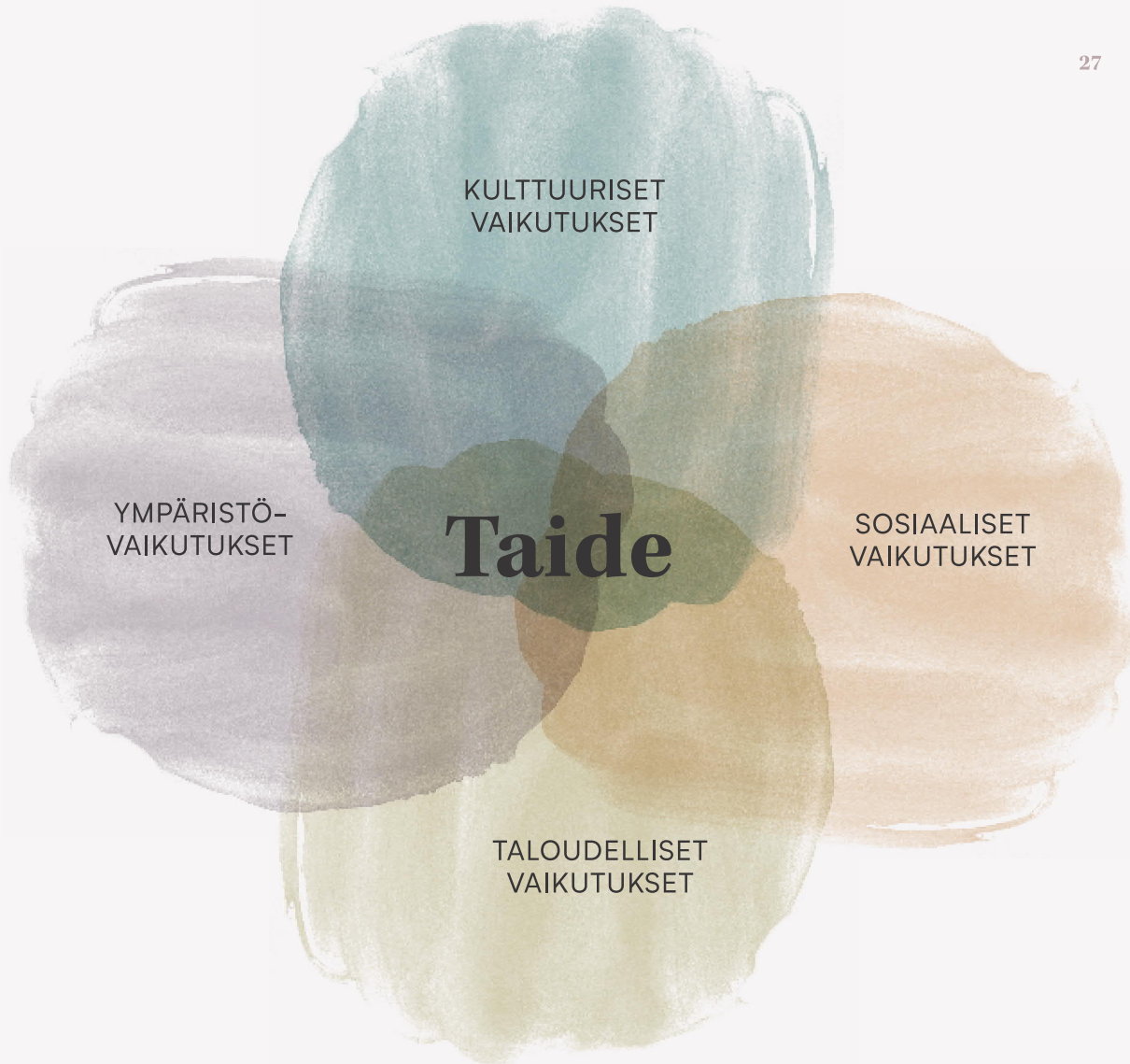
EU-alueella kulttuuri työllistää suoraan 8,4 miljoonaa ihmistä ja kulttuuri- ja luovien alojen yritysten arvioidaan työllistävän kaikkiaan yli 12 miljoonaa ihmistä, joka on 7,5 % EU:n työvoimasta. Suomessa suppeammin määritelty kulttuurin toimiala työllistää 3,5 % työvoimasta. Kulttuurin toimialan osuus yksityisistä kulutusmenoista on noin 6 %.

Taiteeseen ja kulttuuriin ei panosteta riittävästi suhteessa siihen, mikä on niiden merkitys yhteiskunnan ja talouden kehityksessä. Taiteen ja kulttuurin tärkein merkitys liittyy niiden tuottamiin kokemuksiin, elämyksiin ja muihin välittömiin vaikutuksiin. Niitä ei voi mitata numeraalisesti. Terveys- ja hyvinvointi-

Kuvio 1

TAITEEN VAIKUTUKSET

Taide vaikuttaa ihmisten elämässä ja yhteiskunnassa monin eri tavoin. Taiteen kulttuuriset vaikutukset liittyvät siihen, miten taide rikastuttaa ihmisten kokemuksia, ajatuksia ja tunteita sekä siihen, miten taide kommentoi, kehittää ja uudistaa kulttuuria sekä kartuttaa kulttuuri-perintöä. Sosiaaliset vaikutukset liittyvät mm. ihmisten osallistumiseen, osallistumiseen, terveyteen ja hyvinvointiin sekä yhteisöllisiin toimintoihin ja identiteetteihin. Taloudelliset vaikutukset liittyvät taiteen ja kulttuurin toimialan vaikutuksiin kansan-, alue- ja paikallistalouden vahvistajana. Taide vaikuttaa myös elin- ja asuinympäristöihin, erityisesti arkkitehtuurin ja muotoilun kautta mutta muutoinkin taiteen läsnäolo elin- ja asuinympäristöissä vahvistaa muita taiteen vaikutuksia.

vaikutuksista on saatu viime vuosina runsaasti erilaista tutkimustietoa, mutta nekin ovat vain osa kokemuksiin ja elämyksiin liittyviä vaikutuksia.

Taide on kulttuurin ja luovan toiminnan ytimessä. Taiteen erityinen merkitys inhimillisenä toimintana käy ilmi myös Suomen perustuslaissa, jossa turvataan taiteen vapaus. Perustuslaissa – osana sivistyksellisiä oikeuksia ja itsensä kehittämisen mahdollisuutta – on ilmaistu myös ihmisten oikeus nauttia taiteesta.

Lisääntyvä kiinnostus taiteeseen ja siihen liittyvä markkina- ja palvelukysyntä kohdistuvat erilaisiin taiteellisen ilmaisun muotoihin, tuotteisiin ja palveluihin. Esteettiset tarpeet liittyvät sekä henkilökohtaiseen elämään että asuin- ja elinympäristöihin. Taiteen kysyntä ja käyttö ja siihen liittyvät elämäntavat eriytyvät väestöryhmien erilaisten tarpeiden ja odotusten mukaan. Taiteen yleisösuhteen ja sosiaalisen vaikuttavuuden kannalta haasteena on saada kosketus niihin ihmisiin, jotka kuluttavat taidetta tai käyttävät taidepalveluja niukasti.

Globalisoitumisen ja digitalisoitumisen myötä taiteen ja kulttuurin ala toimii yhä enemmän suoraan globaaleilla markkinoilla. Taiteilijoiden työskentely on usein lähtökohtaisesti kansainvälistä. Digitaalisuus avaa taiteilijoille mahdollisuuksia käyttää uusia menetelmiä ja ilmaisumuotoja sekä julkaista ja levittää teoksia

uusilla tavoilla maailmanlaajuisesti. Alustatalouden myötä taiteelliseen tuotantoon liittyvät palvelut, jakeluketjut, liiketoimintamallit ja ansaintamahdollisuudet muuttuvat. Uudet digitaaliset alustat mahdollistavat aiempaa suuremman yhteyden tarjonnan ja kysynnän välille, mutta ongelmana on markkinoiden keskittyminen harvojen suurien toimijoiden käsiin. Erilaisten välittäjätoimintojen ja -toimijoiden rooli korostuu, erityisesti pyrittäessä kansainvälisille markkinoille.

Taidealan tuki- ja rahoitusrakenteet ovat kehittyneet pääosin 1960- ja 1970-luvuilla vastaamaan silloisiin yhteiskunta- ja taidepoliittisiin tarpeisiin. Taidepoliittisesti oli tarve luoda modernit tukimuodot ja hallinnolliset rakenteet taiteelle ja taiteilijoille ja yhteiskuntapoliittisesti oli tarve kytkeä taide (ja kulttuuri) kehittyvän hyvinvointivaltion rakenteisiin. Tuon jälkeen tukimuotoja on lisätty ja rakenteita vahvistettu eri tavoin sekä lainsäädäntöä muutettu eri syistä. Tuki- ja rahoitusrakenteita on tarpeen tarkastella kriittisesti taiteen ja sen toimintaympäristön muutosten valossa. Lisäksi tulee ottaa huomioon taide- ja kulttuurialan koulutuksen voimakas kehittyminen 1980-luvulta lähtien. Taiteen ja taiteilijoiden yhteiskunnallinen asema ei vastaa alan koulutukseen tehtyjä investointeja ja taiteilijoiden osaamista.

Taiteen edistämisen haasteet

Taiteen ja sen toimintaympäristön muutokset haastavat ymmärryksen taiteesta ja taiteen arvostuksen, taiteen ja muun yhteiskunnan välisen vuorovaikutuksen sekä näihin liittyen taiteen aseman yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ja rahoituksessa. Muutokset haastavat sekä taiteen alan omat että muiden alojen tuki- ja rahoitusrakenteet. Muutokset haastavat taiteilijoiden toimeentuloa koskevat järjestelyt ja taidealojen koulutuksen.

Taiteen asema yhteiskunnassa

Käsitykset ja mielikuvat taiteesta vaihtelevat niiden esittäjän omien arvostusten ja kokemusten mukaisesti. Käsitykset ja mielikuvat ovat usein vanhentuneita. Käsitysten taiteen asemasta ja roolista yhteiskuntakehityksessä on syytä tunnistaa taiteen perustavanlaatuisen arvo inhimillisenä toimintana sekä kulttuurin ja yhteiskunnan kehittäjänä sekä tähän liittyen taiteen yhteiskunnallisen ja taloudellisen merkityksen lisääntyminen. Tämän lisäksi tulee tunnistaa myös taiteessa itsessään tapahtuneet muutokset.

Taiteellinen toiminta on aiempaa monimuotoisempaa. Taiteen tekemiseen, levittämiseen, jakeluun ja kuluttamiseen liittyvät prosessit kytkeytyvät laajempiin palvelutoiminnan ja tuotantoelämän prosesseihin ja taide toimialana kytkeytyy muihin toimialoihin. Näissä kytkennöissä taide saa yhteiskunnallista lisäarvoa, joka voi liittyä esimerkiksi sen taloudellista tuottavuutta lisääviin vaikutuksiin, sosiaalisiin vaikutuksiin sekä elinympäristöihin liittyviin vaikutuksiin. Taiteen perusluonne ja arvo ihmisyyttä ilmentävänä ja toteuttavana toimintana ja sen elämää rikastuttavat vaikutukset ja yhteiskuntaa hyödyttävät vaikutukset eivät ole ristiriidassa keskenään. Yhteiskunnallisia vaikutuksia ei kuitenkaan synny ilman taiteilijan työtä. Vaikutuksia ei synny ilman sitä, että toteutuu taiteen vapaus. Vaikutuksia ei synny ilman sitä, että panostetaan riittävästi resursseja taiteen edistämiseen.

Taiteen edistämisen politiikka kytkeytyy sitä laajempaan kulttuurin edistämisen politiikkaan. Siitä vastaavat Suomessa julkisen vallan osalta sekä valtio että kunnat. Taidetta edistävät osaltaan myös monet säätiöt ja muut yksityiset toimijat.

Julkisen vallan vastuulla on turvata perustuslain mukaisesti taiteen vapaus ja ihmisten oikeus nauttia taiteesta, mikä tarkoittaa mm. riittäviä taide- ja kulttuuri-

TYÖRYHMÄN ESITYSTEN TAUSTAKSI

Kuvio 2

TAIDE, KULTTUURI, LUOVUUS

Taide, kulttuuri ja luovat alat muodostavat toisiinsa kytkeytyvän käsiteperheen. Niitä yhdistää ihmisten luova työ ja toiminta. Taide on luovan työn ja toiminnan ydintä.

Kulttuuri sisältää muutakin luovuuteen liittyvää merkityksiä tuottavaa, välittävää ja tallentavaa toimintaa mm. kirjaston, kulttuuriperinnön, muotoilun sekä tilastollisissa luokituksissa myös mm. mainonnan, painoalat sekä tv- ja radiotoiminnan.

Luovien alojen sisältö on lähellä kulttuurin toimialan sisältöjä, mutta sen määrittely ei ole vakiintunut eikä sitä käsitettä käytetä perinteisissä tilastollisissa toimialaluokituksissa. Luovilla aloilla viitataan usein myös uusiin ja vielä vakiintumattomiin luovuuden tai aineettoman pääoman käsittelyyn ja tuottamisen muotoihin.

Luovan talouden käsitteellä pyritään kuvaamaan yhteiskunnassa tapahtuvaa taloudellisen toiminnan kokonaisuutta, joka liittyy kaikkiin taiteellista tai muuta luovuutta käyttäviin, soveltaviin tai hyödyntäviin toimintoihin ja tuotannon muotoihin.

Taide on vastaavalla tavalla kulttuuripalvelujen ytimessä. Kulttuuripalvelut voivat olla joko taidealojen palveluja, kuten teatteri- ja musiikkiesityksiä tai kuvataidenäyttelyitä, tai taiteelliseen toimintaan liittyviä jakelu-, välitys- tms. palveluja, kuten kirjastot tai kulttuuriperintöä tallentavat ja esittävät museot. Julkisenä palveluna kulttuuripalvelut ovat osia muuta julkisen palvelun rakennetta.

YHTEISKUNTA

LUOVA TALOUS

LUOVAT ALAT

Kulttuuri

JULKISENA
PALVELUNA

Taide

PERUSTA

Kulttuuri

ELINKEINONA JA
LIIKETOIMINTANA

TYÖRYHMÄN ESITYSTEN TAUSTAKSI

palveluja. Julkinen valta toteuttaa vastuutaan ottaessaan huomioon yleiset edellytykset taiteen tekemiselle, jakelulle ja vastaanottamiselle. Tällöin on perinteisesti otettu huomioon muun muassa se, että Suomi on pieni kieli- ja kulttuurialue, jossa taiteen ja kulttuurin kuluttamisen markkinat ovat pienet. Vaikka globalisaatio ja kansainvälistyminen koskevat myös taidetta, tämä seikka on edelleen tärkeä. Tämän vuoksi julkisen vallan tulee huolehtia paitsi taiteen ja kulttuurin infrastruktuurista ja toiminnan yleisistä edellytyksistä myös siitä, että tuetaan sellaisia taiteen ja kulttuurin kehittymisen kannalta tärkeitä toimintoja, jotka eivät ole elinvoimaisia pelkän markkinakysynnän varassa.

Valtionhallinnon rakenteessa kulttuuri ja taide liittyvät ensisijaisesti opetus- ja kulttuuriministeriön tehtäviin, ja niiden edistämistehtäviä varten valtion talousarviossa on oma talousarviolukunsa: 29.80. Taide ja kulttuuri. Tämän luvun määrärahat ovat pysyneet pitkään samalla tasolla eivätkä ole siten seuranneet taiteen ja kulttuurin yhteiskunnallisen ja taloudellisen merkityksen kasvua. Määrärahojen osuus valtion talousarvion kaikista määrärahoista on 0,8 %. On perusteltua nostaa tätä osuutta. Lisäksi on huomioitava, että taiteen ja kulttuurin rahoituksesta jo yli puolet rahoitetaan rahapelitoiminnan tuloista.

Kuvio 3

TAITEELLISEN TYÖN ULOTTUVUUDET

Taiteellisen työn ydin on taiteellisen teoksen tekemisessä. Jotta taidetta voidaan tehdä ja saattaa yleisöjen saataville palveluina tai markkina-tuotteina, tulee taiteellisen työn edellytysten, kuten työtilojen, koulutuksen yms. toimintojen, sekä teosten tai esitysten tuotanto-prosesseihin että jakeluun ja välittämiseen liittyvien järjestelyjen olla kunnossa.

YLEISÖN KOHTAAMINEN
JA MYYNTITYÖ

33

JAKELU JA VÄLITYS

TUOTANTOPROSESSIT
(esityksen tai teoksen tuottaminen)

TAITEELLISEN LUOMISTYÖN
VÄLITTÖMÄT EDELLYTYKSET
(järjestelyt, koulutus yms)

**Taiteellinen
luomistyö**

Tämä on jatkossa entistä ongelmallisempaa rahapeli-toimintaa yksinoikeudella harjoittavan Veikkaus Oy:n asemaan ja tuoton kehitykseen liittyvien epävarmuuksien vuoksi. Veikkaus-yhtiön monopoliasemaa kyseenalaistetaan ja oikeus pelitoiminnan järjestämiseen voidaan joutua myöntämään muillekin toimijoille. Ongelmapelaamisen haittojen ehkäisemiseksi toteutettavat uudet toimenpiteet tulevat vähentämään tuottoja.

Taiteen ja kulttuurin edistämiseen liittyvät toimet koskevat yhä useammin myös muita kuin opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonala. Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen taiteen ja kulttuurin avulla liittyy sosiaali- ja terveystieteisiin tavoitteisiin. Taiteeseen, kulttuuriin ja luoviin aloihin liittyvä elinkeinotoiminta liittyy elinkeino- ja työllisyyspoliittisiin tavoitteisiin. Hallinnonalojen välistä yhteistyötä on pyritty lisäämään eri keinoin valtionhallinnossa viimeisimmän parin vuosikymmenen aikana. Vaikka yksittäisiä hyviä tuloksia ja kokemuksia yhteistyöstä onkin, esiintyy yhteistyössä edelleen ongelmia, joista osa on rakenteellisia ja osa eri alojen arvostukseen sekä ”toistensa ohipuhumiseen” liittyviä. On tarpeen löytää sellainen eri hallinnonaloja ja toimijoita vastuuttava toimintamalli, jossa nämä ongelmat kyetään voittamaan.

Taiteen ja kulttuurin toimialan tiedontuotannon tulee palvella taiteesta ja kulttuurista käytävää yhteiskunnallista

keskustelua, toimialan tiedolla johtamisen sekä seuranta- ja arviointitoiminnan tarpeita. Nykyisellään tilasto- ja muu politiikkaa, seurantaa ja arviointia palveleva tieto on osin hajanaista ja epäyhtenäistä eikä sille ole yhteistä alustaa. Taidepolitiikan kannalta erityisen tärkeää on kehittää ja yhtenäistää sellaisia taiteen aloja koskevia perustietoja, jotka mahdollistavat myös niiden keskinäisen vertailun. Yhtenäisempi ja kattavampi tietoperusta tukisi myös faktoihin perustuvaa keskustelua ja vuorovaikutusta muiden hallinnonalojen ja toimijoiden kanssa.

Taidealojen tuki- ja rahoitusrakenteet

Taidealan nykymuotoisen tuki- ja rahoitusrakenteen pohjan loivat vuonna 1968 voimaan tullut laki taiteen edistämisen järjestelyistä ja vuonna 1970 laki taiteilija-professoreista ja valtion taiteilija-apurahoista. Myös valtion taidetoimikunnat ja läänin taidetoimikunnat perustettiin tuolloin. Kuntien kulttuuritoimintalaki tuli voimaan vuonna 1981. Museotoiminta tuli valtionosuuden piiriin vuonna 1989 ja kuntien valtionosuus-uudistuksen myötä vuonna 1993 myös teatterit ja orkesterit. Tuolloin säädettiin myös museolaki sekä

teatteri- ja orkesterilaki. Taiteen perusopetuksesta säädettiin laki vuonna 1998.

Valtio rahoittaa taidetta ja kulttuuria eri rahoitusvälineillä ja niihin kuhunkin liittyy oma ohjausmekanisminsa. Taiteen ja kulttuurin toimialan virastojen menot rahoitetaan valtion talousarviossa toimintamenoina, ja virastot ovat opetus- ja kulttuuriministeriön tulosohjauksen piirissä. Taiteen edistämiskeskus on taiteen alan virasto, jonka lakisääteisenä tehtävänä on edistää taidetta kansallisesti ja kansainvälisesti ja myös kulttuuria siltä osin kuin se ei kuulu muun viranomaisen tehtävään. Taiteen edistämiskeskusta koskeva laki tuli voimaan vuonna 2012.

Kunnissa toimivia valtionosuusjärjestelmän piiriin kuuluvia teattereita, orkestereita ja museoita valtio rahoittaa valtionosuuksilla. Järjestelmä on laskennallinen. Laissa määritellyt valtionosuuskelpoisuuden edellytykset ohjaavat sitä, millaista toimintaa tuetaan. Kuntien kulttuuritoiminnan (sekä yleisten kirjastojen ja asukas-kohtaisen taiteen perusopetuksen) valtionosuusrahoitus sisältyy valtion peruspalvelubudjettiin. Rahoitus on laskennallista ja yleiskatteellista, joten valtio ei määrittele sitä, miten rahoitus kunnissa käytetään. Kansalliset taide- ja kulttuurilaitokset saavat rahoituksensa valtionavustuksina, ja siihen liittyy laitosten

tavoiteohjaus. Taiteen ja kulttuurin toimialalla valtionavustuksilla tuetaan myös paljon muuta taiteellista ja kulttuurista toimintaa ja mm. toimialan järjestöjä. Valtionavustuksen myöntämisen kriteerit ohjaavat toimintaa. Taiteilijoille myönnetään taitelija-apurahoja ja kohdeapurahoja ja ne myönnetään vertaisarviointijärjestelmän piirissä.

Vuonna 2017 valmistuneessa opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategiassa vuoteen 2025 todetaan, että taiteen ja kulttuurin alan ”tuki- ja rahoitusrakenteet eivät vastaa riittävän hyvin eri aloilla ja uusissa ilmaisumuodoissa tapahtunutta kehitystä eikä kansainvälistymistä”. Taiteen ja kulttuurin rahoitusjärjestelmään on tehty täydentäviä uudistuksia järjestelmän eri osien tarpeista käsin. Viimeisin näistä on taide- ja kulttuurilaitosten valtionosuusjärjestelmän uudistamistyö, joka käynnistyi v. 2016 ja josta työryhmä jätti esityksensä v. 2018 alussa. Uudistus toteutetaan museoiden osalta v. 2019. Esittävien taiteiden osalta uudistus on siirtynyt jatkovalmisteluun. Tässä vaiheessa toteutetaan näiden alojen vapaata kenttää koskeva uudistus. Toiminta-avustuksia voidaan myöntää yksivuotisina tai kolmivuotisina, lisäksi voidaan myöntää viisivuotisia kehittämisavustuksia. Tarkoitus on, että toiminta-avustuksia voitaisiin myöntää myös tuotanto-

taloille ja -alustoille. Niille toimijoille, jotka eivät täytä toiminta-avustuksen saamisen edellytyksiä, voidaan myöntää kertaluontoinen erityisavustus.

Jotta taiteen ja kulttuurin yhteiskunnallinen potentiaali voisi toteutua nykyistä täysimääräisemmin osana taiteen, kulttuurin ja luovien alojen merkityksen kasvua ja tuotanto- ja palvelusektoria, tarvitaan rakenteiden ja rahoituksen uudistamista edelleen ja uudistamistarpeiden tarkastelemista ekosysteemisestä ajattelusta käsin. Ekosysteemiajatteluun pohjautuva ymmärrys taidepolitiikasta edellyttää kokonaisvaltaista lähestymistapaa taiteen edistämistä koskeviin haasteisiin. On tunnistettava taiteelliseen luomistyöhön liittyvät eri toiminnot. On kiinnitettävä huomiota yksittäisten toimijoiden tai yksittäisten taidealojen ohella kokonaisuuteen ja siinä erityisesti eri toimintojen ja toimijoiden välisiin vuoro-vaikutussuhteisiin ja niiden koordinoimiseen.

Taiteen toimijakenttä ja taiteen tekemisen tavat ovat nykyisin monelta osin erilaisia kuin silloin, kun tuki- ja rahoitusrakenteiden perusta luotiin 1960- ja 1970-luvuilla. Taiteilijoiden määrä on lisääntynyt, toimijakenttä on monipuolistunut ja taiteen tekemisessä on lisääntynyt monitaiteisuus ja muu taide- ja lajirajoja ylittävä toiminta. Taidetta tuotetaan yhteistuotantona erilaisilla alustoilla, jotka voivat sijaita myös verkoissa. Uusia

ilmaisun, tekemisen ja tuotannon muotoja ja alustoja syntyy jatkuvasti.

Taiteen kentällä on pitkään kritisoitu sitä, että valtionosuusjärjestelmä on jäykkä ja se jakaa järjestelmän piiriin päässeet ja sen ulkopuolelle jäävät toimijat kahteen kastiin. Valtionosuusjärjestelmän uudistamista koskeva esitys korjaa tähän liittyviä ongelmia tuomalla järjestelmään lisää joustavuutta, mutta tämä koskee vain järjestelmän piirissä olevia museoita ja esittäviä taiteita sen mukaan kuin niitä koskevissa laeissa määritellään. Haasteeksi on noussut kuitenkin myös se, että taiteessa ja sen toimintaympäristössä tapahtuneen kehityksen vuoksi nykyiset rahoitusjärjestelmät ovat liian taiteenalakohtaisia. Taiteen sisäisen kehityksen kannalta koetaan tärkeäksi, että taiteen tukijärjestelmä ei liikaa kahlitsisi tai ohjaisi taiteen omaa kehitystä, vaan olisi riittävän joustava myös tässä suhteessa ja sallisi paremmin uusien ilmaisumuotojen ja genre-rajojen ylittävien toimintojen tukemisen.

Edellä mainitun kaltainen muutos näkyy myös mm. Taideyliopiston jatko-opintojen opetuksessa eri taiteen opetuksen alueiden yhtenäistämisessä. Esimerkiksi Taideyliopiston Kuvataideakatemia ja Teatterikorkeakoulun tohtorin tutkintoon tähtäävä opetus on monin osin yhteistä. Nämä koulutuksen alueella toteutuneet

muutokset sekä heijastavat että tukevat taiteen kentällä tapahtunutta muutosta. Opetuksessa taiteita koskevien keskeisten kysymysten nähdään olevan yhteneväisiä eri taidealojen ja -muotojen ominaispiirteistä huolimatta, jolloin opetus hyödyttää kaikkia aloja.

Tuki- ja rahoitusmuodoissa on tarpeen tarkastella myös taiteenaloikohtaisia tarpeita ja korjata niissä olevia puutteita ja ongelmia. Kunkin taiteenalan toimivuuden kannalta on tärkeää, että 1) taiteelliseen toimintaan on saatavilla koulutusta, 2) taiteellista tuotantoa tuetaan rahoituksella, 3) taiteen välittämiseen, levittämiseen ja muuhun jakeluun on olemassa toimijat ja kanavat, ja että 4) yleisö kohtaa taiteen. Lisäksi 5) tarvitaan myös taiteen tutkimusta ja kritiikkiä. Näiden kaikkien ”ketjun osien” tulee toimia ja olla oikeassa suhteessa toisiinsa, jotta kokonaisuus olisi hyvin toimiva, ja että tehdyt henkiset ja taloudelliset panostukset olisivat vaikuttavia.

Erityisesti visuaalisten taiteiden tuen ja rahoituksen kohdalla on järjestelmällisiä puutteita. Niillä ei ole esittävien taiteiden kaltaista valtionosuusjärjestelmää, jossa sekä valtio että kunnat osallistuisivat yhdessä toiminnan rahoitukseen. Sen sijaan visuaalisilla taiteenaloilla valtion taiteilija-apurahojen osuus on suurempi kuin niillä taiteenaloilla, jotka ovat valtionosuusjärjestelmän piirissä. Visuaalisille aloille tulisi luoda raken-

teita ja rahoitusmalleja, joiden avulla voidaan turvata nykytaiteen tekeminen ja esittäminen valtakunnallisesti. Tätä luodessa on otettava huomioon visuaalisten taiteiden monimuotoisuus ja erilaiset toimintamallit. Visuaalisiin taiteisiin on perinteisesti sisällytetty hyvinkin erilaisia toimintamuotoja yksittäisen taiteilijan työskentelystä erikokoisten ryhmien toteuttamiin teoksiin (esimerkiksi maalaustaide ja grafiikka, sekä performance ja liikkuvan kuvan installaatiot). Visuaalisen alan tukea ja rahoitusta samoin kuin yleisemminkin taiteen tukea ja rahoitusta kehitettäessä tulee huomioida, että niiden tulee mahdollistaa erilaiset työskentelyn muodot ja taiteen toteutustavat (työskentely yksin ja ryhmissä sekä erilaisissa yhteisömuodoissa).

Taiteen rahoitus- ja tukirakenteen kehittäminen tapahtuu joustavuuden odotusten ja vaatimusten sekä taiteenaloikohtaisten kehittämistarpeiden ja taiteenalojen tasavertaisen kohtelun muodostamassa jännitteessä. Ratkaisuja tehtäessä tulee kiinnittää huomiota myös toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin. Samoin tulee tasapainottaa taide- ja kulttuuripolitiikan keskeisimmät tavoitteet, jotka liittyvät toisaalta taiteen vapauden ja taiteellisen työn edellytysten turvaamiseen ja toisaalta tarpeeseen saattaa taide ja kulttuuri yleisön saataville. Taiteen saatavuus voi toteutua joko

markkinoilla tai julkisen vallan turvaamina palveluina. Markkinoilla kysyntä on määräävä periaate, julkisena palveluna taiteen tulee olla saatavilla alueellisesti ja sosiaalisesti tasa-arvoisesti.

Toimintaympäristötekijöihin liittyy myös kansainvälisyyden lisääntyminen, mutta siihenkin liittyy haaste taiteen edistämisen ja rahoitusjärjestelmän kannalta on kaksinainen. Toisaalta taide on jo lähtökohtaisesti kansainvälistä: vaikutteet, ideat, ajatukset kokemukset ja tyylit ovat aina liikkuneet. Toisaalta kansainvälisyys on lisääntynyt ja saanut uusia muotoja erityisesti digitalisaatiokehityksen myötä. On tarve varmistaa, että tuki- ja rahoitusjärjestelmät tunnistavat kansainvälisyyteen liittyvät uudet tarpeet ja että siihen varataan riittävät resurssit.

Alueellinen taiteen edistäminen

Suomen hallintorakenteessa aluetason asema ja rooli on ollut useiden muutosten kohteena viime vuosikymmeninä, ja on sitä tälläkin hetkellä. Kulttuurin ja taiteen toimiala ei ole ollut näissä muutoksissa keskeisellä sijalla, mutta muutokset heijastuvat myös siihen erityisesti alueellisen yhteistyön tarpeiden näkökulmasta.

Taiteen edistämiskeskuksella on 11 toimipistettä, jotka toteuttavat viraston tehtäviä. Helsingissä on päätoimipiste ja 10 muuta toimipistettä sijaitsee eri puolilla Suomea. Taiteen edistämiskeskuksessa työskentelee noin 40 virkamiestä ja lisäksi eri puolilla Suomea toimii noin 40 määräaikaista läänintaiteilijaa. Sekä läänintaiteilijoiden että virkamiesten työ on liikkuvaa. Helsinkiin on sijoitettuna noin 15 virkamiestä ja kussakin muussa toimipisteessä toimii 1–3 virkamiestä, sekä 1–4 läänintaiteilijaa. Toimipisteiden koko on pieni (pienimmillään yksi virkamies), rakenne on hajanainen ja toimipisteet sijaitsevat usein valtion osoittamassa virastotalossa etäällä taiteen kentästä.

Taiteen arviointiin liittyviä luottamuselimiä eli toimikuntia ja lautakuntia on yhteensä 22, joista alueellisia toimikuntia on 13. Taiteen edistämiskeskuksen virkamiehet (erityisasiantuntijat ja suunnittelijat) valmistelevat taiteen arviointiin liittyvien luottamuselinten eli taidetoimikuntien ja alueellisten taidetoimikuntien kokoukset. Lisäksi osa alueiden virkamiehistä toimii joissakin taiteen tekemisen edellytysten kehittämiseen liittyvissä ohjelmissa.

Hajanaisella rakenteella on vaikea saavuttaa taiteen edistämiseen riittävää vaikuttavuutta. Mikäli halutaan lisätä taiteen ja sen edistämisen yhteiskunnallista vai-

kuttavuutta sekä Taiteen edistämiskeskuksen ja taiteilijoiden välistä vuoropuhelua, tulee taiteen edistämisen alueellisia toimintamalleja ja rakenteita uudistaa.

Alueellisen kehittämisen kokonaisuuden näkökulmasta on tärkeää, että taiteen edistämisen tehtävät integroituisivat toisaalta vahvemmin olemassa oleviin alueiden taiteilijoiden ja taideorganisaatioiden työhön ja toisaalta muuhun alueelliseen kehittämistoimintaan. Toimijoiden ja kehittämisohjelmien tulisi olla riittävän vahvoja ja yltää yli taiteenalakohtaisten rajojen. On tarpeen vahvistaa monialaisia toimijarakenteita, jotka mahdollistavat palkallisen taiteellisen työn tekemisen, sen tuottamisen edellytykset sekä taiteen saavutettavuuden. Taiteen edistäminen alueilla tulee nähdä elinkeinona, ei pelkästään palveluna.

Taiteen näkyvyyttä ja vuorovaikutusta alueilla voidaan lisätä myös paikallisen toiminnan institutionaalista toimijaverkkoa (kuntien kulttuuritoiminta, koulut, kirjastot, museot) kehittämällä ja kannustamalla. Kirjastolaitos toimii jo nyt monilla sellaisilla tavoilla, jotka mahdollistavat taiteen ja kulttuurin läsnäolon paikallisesti, mutta toimintatapoja voidaan edelleen kehittää. Samoin voidaan kehittää koulun toimintaa samassa tarkoituksessa. Taide- ja kulttuurikasvatus sekä peruskoulun taito- ja taideaineet luovat taide-

kasvatuksen ja taideopetuksen perustan. Taiteellista toimintaa voidaan integroida nykyistä enemmän koulun opetukseen ja koulupäivän yhteyteen. Tavoitteellisen, tasolta toiselle etenevän taiteen perusopetuksen saavutettavuutta on tarpeen parantaa sekä maantieteellisesti että taiteenalakohtaisesti.

Taiteen ja kulttuurin merkitys kuntien toiminnassa yhdessä muiden sivistystoimialan sektoreiden kanssa tulee korostumaan suunniteltujen sosiaali- ja terveyspalveluja ja maakuntia koskevien uudistusten myötä. Taide ja kulttuuri voivat olla myös kuntien erottautumistekijöitä, jotka vaikuttavat mm. imagoon ja vetovoimaan. Kuntien kulttuuritoimintaa koskevan uuden lain on tarkoitus tulla voimaan vuonna 2019. Laki vahvistaa mahdollisuuksia kehittää kulttuuritoimintaa kunnissa. Kuntien toiminnassa ja sen mukaisesti ko. laissa korostuu taiteen ja kulttuurin saatavuus eri väestöryhmille sekä taiteen ja kulttuurin vaikutusten edistäminen, joka liittyy mm. ihmisten hyvinvointiin ja kuntien elinvoimaan. Lain seitsemästä tehtävästä yksi on luoda edellytyksiä taiteelliselle työlle ja toiminnalle. Mahdollisuudet tähän vaihtelevat kuitenkin paljon eri kunnissa. Taide- ja kulttuurialan alueellista yhteistyötä ja verkostoja kehittämällä voitaisiin parantaa paitsi yleisesti taiteeseen liittyvän alueellisen toiminnan

vaikuttavuutta myös kuntien, ja erityisesti pienten kuntien, mahdollisuuksia toteuttaa kuntien kulttuuri-toimintalain lain tavoitteita ja tehtäviä.

Taiteen tukimuodot ja vertaisarviointijärjestelmä

Taiteen edistämiskeskus ja sen yhteydessä olevat taide-toimikunnat ja lautakunnat jakavat vuosittain runsaat 35 miljoonaa euroa apurahoja ammattitaiteilijoille ja avustuksia taiteen alan yhteisöille. Tukimuotoja Taiteen edistämiskeskuksessa on tällä hetkellä 21. Hakemuksia saapuu vuosittain noin 14 000 ja hakijoita on noin 7 500, mikä tarkoittaa, että keskimäärin yksi hakija tekee vuodessa kaksi hakemusta.

Useat taiteilijat ja yhteisöt hakevat rahoitusta monesta eri hakukohteesta. Mikäli rahoitusta saadaan eri kohteista, ne myös raportoidaan jokainen erikseen. Laajasta toimikuntarakenteesta ja määrärahojen taiteenaloikohtaisesta budjetoinnista johtuen Taiteen edistämiskeskuksen tukijärjestelmä on sirpaleinen. Tämä merkitsee sitä, että rahoitus viipaloituu paitsi genererajoittain niin muutoinkin hyvin pieniin osiin. Rahoituksen sirpaloituminen ei tue parhaalla mahdol-

lisella tavalla nykyistä taiteen kenttää, taiteen laadun kehittymistä eikä myöskään mahdollista palkanmaksua taiteilijoille.

Taidetoimikuntalaitoksen toimikuntarakennetta on pyritty kehittämään siten, että se vastaisi paremmin taiteen tekemisen nykytilannetta. On haluttu estää uusien taiteen tekemisen muotojen väliinputoaminen ja tunnistamattomuus. Toimikuntien laaja määrittely – kuten visuaalisten taiteiden, esittävien taiteiden tai audiovisuaalisten taiteiden toimikunnat – heijastaa muutosta taiteen toimintamalleissa ja kertoo pyrkimyksestä soveltaa rakenteita muuttuneeseen tilanteeseen. Taiteen apurahojen myöntäminen tapahtuu vertaisarviointien ja taidealojen asiantuntemuksen perusteella. Perusta tälle oli luotu vuonna 1968 säädetyssä taiteen edistämistä koskevan laissa. Menettely toteuttaa taiteen vapauden periaatetta tukijärjestelmätasolla, ja vertaisarviointijärjestelmää on pidetty keskeisenä taiteen vapauden toteutumisen kannalta. Vuonna 2012 voimaan tulleessa taidetoimikuntalaitosta koskevassa kokonaisuudistuksessa nähtiin tarkoituksenmukaiseksi säilyttää vertaisarviointijärjestelmä, vaikka muutoin taidetoimikuntajärjestelmään tehtiin rakenteellisia muutoksia.

Vertaisarviointijärjestelmässä on nykyisellään epäkohtia, jotka vaativat tarkastelua ja järjestelmän päivit-

tämistä. Tällä hetkellä Taiteen edistämiskeskuksessa toimivien taidetoimikuntien jäsenten/vertaisarvioijien työmäärät ovat suuria, tehtävästä maksettavat palkkiot pieniä (kokouspalkkioita) ja lisäksi järjestelmää on arvosteltu mm. läpinäkyvyyden puutteesta. Keskeinen ero esimerkiksi Suomen Akatemian arviointijärjestelmään on, että Suomen Akatemiassa vertaisarviointi ja rahoitusta koskeva päätöksenteko on eriytetty toisistaan. Arviointipaneelit antavat kirjallisen lausunnon tutkimussuunnitelmista ja rahoituspäätökset tehdään toimikunnissa. Toinen merkittävä ero on se, että arvioijista 95 prosenttia on ulkomaisia. Kansainvälisen arvioinnin avulla saadaan kuva tutkijoiden työn laadusta kansainväliseen tasoon verrattuna. Myös tutkijoille suunnattu Suomen Akatemian rahoitusjärjestelmä eroaa sikäli nykyisestä valtion taiteilija-apurahajärjestelmästä, että tukea myönnetään tutkijoille ja tutkimusryhmille siten, että rahoituspäätöksiin sisältyy sekä palkka- että tutkimuskulut.

Vahvempaa vuoropuhelua ja yhteistyötä tarvitaan myös valtakunnallisella tasolla eri hallinnonalojen kesken, jotta taiteen tuki- ja rahoitusjärjestelmät vastaisivat paremmin taiteen ja varsinkin laajemmin luovien alojen kehittämisen tarpeisiin. Näiden alojen kehittymisen ja niiden taloudellisen potentiaalin toteu-

tumisen kannalta yksi keskeinen haaste on, että niiden tulisi päästä nykyistä helpommin yrityksille tarkoitettujen tukien ja neuvonnan piiriin. Haasteena on myös varmistaa rahoituspolku siten, että opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalta ja työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalalta myönnettävä rahoitus täydentävät toisiaan eikä synny perusteettomia katvealueita, jotka ehkäisevät taiteellisten innovaatioiden ja sovellusten syntymistä ja niiden muokkaamista liiketoiminnaksi. Taiteen soveltavan käytön lisäämiseksi muilla taiteenaloilla, kuten hyvinvointia ja terveyttä edistävässä taide- ja kulttuuritoiminnassa, haasteena on saada sosiaali- ja terveydenhuolto sitoutumaan toimintaan ja sen kehittämiseen osoittamalla tarkoitukseen resursseja.

Taiteen rahoituksen kokonaisvaltainen strateginen kehittäminen edellyttää sekä valtion rahoituksen tarkastelemista kokonaisuutena, että valtion taiteeseen osoittaman rahoituksen tarkastelua suhteessa muihin merkittäviin taiteen rahoittajiin Suomessa, joita ovat kunnat ja säätiöt. Tässä rahoituksen kokonaisuudessa luodaan edellytykset taiteen tekemiselle ja sille, että taide kohtaa yleisönsä.

Taiteilijoiden asema

Taidepolitiikan ja taidealojen tukijärjestelmän kehittämistarpeita korostaa se, että taiteilijoiden koulutus, taiteilijan valmiudet ja taiteen tekotavat ovat kehittyneet. Taiteilijoiden korkea koulutustaso ei näy heidän asemassaan työmarkkinoilla. Muun muassa työttömyys on taidealoilla huomattavan suurta. Hyvin koulutettujen taiteilijoiden osaamista ja heidän koulutukseensa tehtyä investointia ei siis Suomessa hyödynnetä riittävästi. Tilanne on myös taiteilijan kannalta epätarkoituksenmukainen, sillä hänellä on liian vähän mahdollisuuksia tehdä sitä työtä, mihin hänet on koulutettu, ja saada varsinaisesta ammatistaan toimeentuloa.

Tällä hetkellä osa taiteilijoista tekee työtään työsuhteessa, osa toimii yrittäjänä, osa on freelancereita, osa saa apurahoja ja monet saavat tekijänoikeuskorvauksia. Taiteilijan työmarkkina-asemalle on tyypillistä mosaiikkimainen rakenne, eli sama henkilö saattaa kalenterivuoden aikana saada tuloa monella eri tavalla: sekä yrittäjämäisestä toiminnasta että palkansaajana että apurahoina ja tekijänoikeuskorvauksina.

Työmarkkina-aseman monimuotoisuus johtuu yhtäältä toimeksiantajan työn tekemuodolle asettamista reunaehdoista. Toisaalta se johtuu siitä, että taiteilijat

saavat toimeentuloa monista eri lähteistä: taiteellisesta toiminnasta tehtävästä työstä (palkat, apurahat, myyntitulot), taiteeseen liittyvästä muusta työstä (esim. opettaminen), muuhun kuin taiteellisen toimintaan liittyvästä työstä (työ, jota tarvitaan taiteellisen toiminnan rahoittamiseksi) ja lisäksi tuloa kertyy teoksen käyttämisestä tilitetyistä tekijänoikeustuloista, muista pääomatuloista ja sosiaaliturvaetuksista. Koska taiteilija toimii moninaisissa arvoverkkoissa ja saa toimeentuloa monesta lähteestä, tulee tukijärjestelmää kehittää siten, että se huomioi taiteellisen työskentelyn kokonaisuuden ja toimeentulolähteiden moninaisuuden. On tärkeää, että taiteilija pystyy hyödyntämään osaamistaan monipuolisesti ja toimimaan vuorotellen tai rinnakkain sekä palkansaajana että yrittäjänä, ja että tukijärjestelmä ei muodosta estettä taiteilijan osaamisen monipuoliselle hyödyntämiselle ja toimeentulon saamiselle sekä yrittäjätöiminnasta, palkkatuloina että tekijänoikeustuloina.

Luovaa taiteellista työtä on perinteisesti ajateltu muusta työstä poikkeavana siten, että sitä ei aina voi tai tarvitse tarkastella tavanomaisen työelämää koskevan sääntelyn kautta. Tähän voi liittyä käsitys tai mielikuva siitä, että taiteen vapaus edellyttää taiteilijan tai taiteen ulkopuolisuutta yhteiskunnasta. Taiteen vapauteen liittyy olennaisesti ilmaisun vapaus, mutta tilanteet, jossa

taiteellista työtä ei mielletä työksi muiden joukossa, saattavat johtaa siihen, että taiteilijoiden työskentelyolosuhteet ovat vaillinnaiset ja heiltä puuttuu sellaisia työhön liittyviä yksilöä suojelevia rakenteita, jotka muilla aloilla ovat kehittyneempiä. Tällaisia epäkohtia ja puutteita esiintyy esimerkiksi liittyen työturvallisuuteen ja -suojeluun, työterveyshuoltoon, vuosilomiin sekä taiteilijan mahdollisuuteen saada ja kerryttää työtulojensa perusteella maksettavaa ansiosidonnaista työttömyysturvaa. Sikäli, kun taiteellista työtä tehdään työsuhteessa esim. VOS-laitoksessa edellä mainittuja epäkohtia ei ole tai ne ovat vähäisempiä. Silloin kun taiteellinen työskentely voidaan katsoa ammattimaiseksi toiminnaksi, jota tuetaan valtion rahoituksella, tulisi työskentelyolosuhteiden osalta lähtökohtaisesti pyrkiä kohti tavanomaista työelämästandardia. Tämän vuoksi tulisi pyrkiä kohti päämäärää, jossa valtion rahoituksella tehtävästä taiteellisesta työstä maksetaan taiteilijalle palkkaa tai muuta korvausta ja taiteellisissa tuotannoissa huolehditaan normaalilla tavalla työntekijän suojelemiseksi luodun lainsäädännön vaatimusten toteutumisesta.

Valtion keskeisin suoran taiteilijatuen muoto on taiteilija-apurahat, joita on valtion taiteilija-apurahoista annetun lain perusteella vuosittain maksussa 545 apu-

rahavuotta vastaava määrä. Tämän lisäksi maksussa on 22 kappaletta erittäin ansioituneille taiteenharjoittajille myönnettäviä ns. taiteilijaprofessoriapurahoja. Molempien suuruus 1.4.2018 lukien on 1 709,37 euroa kuukaudessa. Vuodesta 2009 lukien valtion taiteilija-apurahan saaja on kuulunut MYEL-eläkevakuutuksen ja siihen liittyvän työtaturmavakuutuksen piiriin. Apurahan-saajan tulee saamastaan apurahasta kattaa vakuutusmaksut, jotka ovat noin 14 prosenttia apurahan määrästä. Pakollisten eläke- ja tapaturmavakuutusmaksujen jälkeen verovapaasta apurahasta jää saajalleen nettotuloa jonkin verran alle 1 500 euroa kuukaudessa. Vertailuna voidaan todeta, että suomalaisten kokonaisansioden keskiarvo vuonna 2017 oli ennen veroja 3 368 euroa kuukaudessa ja palkansaajien mediaani-ansio ennen veroja oli 3 001 euroa kuukaudessa.

Suurten taiteilijaikäluokkien eläketurva on edelleen varsin huono, erityisesti taiteilijoilla, jotka eivät ole toimineet työsuhteessa. Ylimääräisiä taiteilijaeläkkeitä on myönnettävänä tarpeeseen nähden liian vähän, ja kielteisten päätösten perusteena on pääsääntöisesti määrärahan riittämättömyys. Niille taiteilijoille, jotka ovat saaneet paljon apurahoja ja joilla on ollut taiteellista työskentelyä ilman työsuhdetta ja siitä kertyvää eläkettä, taiteilijaeläke on merkittävä osa vanhuuden turvaa.

Tekijänoikeudet

Digitalisaation eteneminen vaikuttaa olennaisesti taiteilijan työnkuvan muutokseen ja siihen liittyvät kiinteästi myös tekijänoikeudet, joiden merkitys taiteilijan pääomana ja tulonlähteenä korostuu jatkossa. Entisestään nopeutuva teknologinen ja digitaalinen kehitys vaikuttaa intressiristiriitojen kohteena olevaan tekijänoikeusjärjestelmään kokonaisuutena ja samalla taiteilijoihin keskeisinä tekijänoikeuksien haltijoina.

Taiteilijat tarvitsevat käytännön valmiuksia ja erityistä tekijänoikeustietämystä oman alansa näkökulmasta. Taiteilijat tarvitsevat aiempaa enemmän tekijänoikeusosaamista myös tehdessään taidetta digitaalisessa toimintaympäristössä. Teos- ja tekijätiedon laatu vaikuttaa keskeisellä tavalla moraalisten oikeuksien toteutumiseen ja tekijälle teosten käytöstä syntyviin tulovirtoihin. Haasteena on jo ammatissa toimivien taiteilijoiden tekijänoikeusosaamisen kasvattaminen sekä toisaalta yleisen ja ammatissa tarvittavan tekijänoikeusosaamisen päämäärätietoinen kartuttaminen yleissivistävässä, ammattiin johtavassa ja korkeakoulutuksessa.

Taidealan koulutus

Vaikka taiteilijoiden koulutustaso on korkea, myös koulutukseen kohdistuu kehittämistarpeita. Tarve taiteilijan osaamisen uudistumiselle kasvaa johtuen mm. työn murroksesta, teknologian kehityksestä, globalisaatiosta ja niiden ennakoimattomista vaikutuksista osaamistarpeisiin. Metataitojen, kuten kyvyn uuden oppimiseen ja vuorovaikutus- ja verkostotoimijuuteen, merkitys korostuu myös taidealoilla. Toisen asteen ja ammatillisen taidekoulutuksen rakenteita ja toimintatapoja on osittain uudistettu ja taidekoulutuksen laadun voidaan katsoa pääsääntöisesti olevan korkeatasoista. On kuitenkin tarpeen edelleen panostaa koulutuksen sisällölliseen kehittämiseen ja suuntaamiseen sekä nostaa koulutuksen taso vastaamaan vielä paremmin muuttuvia työelämätarpeita. Taiteen alan täydennyskoulutustarpeista, tarjonnasta tai osallistujamääristä ei ole olemassa nykyisellään riittävää kokonaiskuvaa eikä täydennyskoulutuksen määrä tai rahoitus vastaa tämänhetkisiä tarpeita.

Kulttuurialan tutkinnon suorittaneen työvoiman osuus koko tutkinnon suorittaneesta työvoimasta on vuodesta 2000 vuoteen 2015 kasvanut 1,6 prosenttia (osuus oli 3,7 % v. 2015). Kulttuurialan tutkinnon suorittaneiden työttömyysaste on pitkään ollut korkeampi kuin kaikkien koulutusalojen keskimääräinen työttömyysaste siitä huolimatta, että kulttuuriammateissa päätyönään toimivat ovat useammin korkeakoulutettuja kuin muissa ammateissa päätyössään toimivat. Keskeisenä huolena on taidealojen ylikoulutus, mikä asettaa tarpeita koulutustarpeiden määrälliseen ja laadulliseen ennakkointiin ja kriittiseen tarkasteluun.

Liite 1

Työryhmän työskentelyprosessi

Työryhmän työskentelyn perustan muodosti Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporen tiedonkoonti, jonka pohjalta työryhmän kokouksissa alustivat erikoistutkijat Maria Hirvi-Ijäs ja Sakarias Sokka (<https://www.cupore.fi/fi/tutkimus/tutkimushankkeet/suomalaisen-taide-ja-taiteilijapolitiikan-rakentees-kokonaiskuva-ja-erityisyydet>). Työryhmän työn tausta-aineistona käytettiin myös opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025:stä saatuja lausuntoja.

Työryhmän teemallisten kokousten aiheet liittyivät taiteen julkisen rahoituksen nykytilaan, taiteilijoiden toimeentuloon, sosiaaliturvaan ja tekijänoikeuksiin, taiteilijoiden koulutukseen, alueellisuuteen sekä taiteen yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen.

Työryhmän ulkopuolisina asiantuntijoina kokouksissa alustivat hallitusneuvos Marjaana Maisonlahti sosiaali- ja terveysministeriöstä, hallitusneuvos Anna Vuopala ja ylitarkastaja Tapani Sainio opetus- ja kulttuuriministeriöstä sekä tiedeasiantuntija Helena Vänskä Suomen Akatemiasta.

Opetus- ja kulttuuriministeriö järjesti vuodenvaihteessa 2017–2018 työryhmän työskentelyä tukevan avoimen verkkoaivo-riihen, jonka avulla haluttiin kartoittaa sekä taiteen tekijöiden että kulttuuripalveluiden käyttäjien näkemyksiä taiteen tulevaisuudesta. Keskusteluun verkossa osallistui yhteensä 2895 taiteilijaa ja kulttuuripalveluiden käyttäjää. Verkkoaivo-riihen toteuttajan (FountainPark) edustajat esittelivät tulokset työryhmälle. Tulokset on koottu yhteenvedoksi, joka on luettavissa työryhmän hankesivuilta <https://minedu.fi/taiteentulevaisuus>

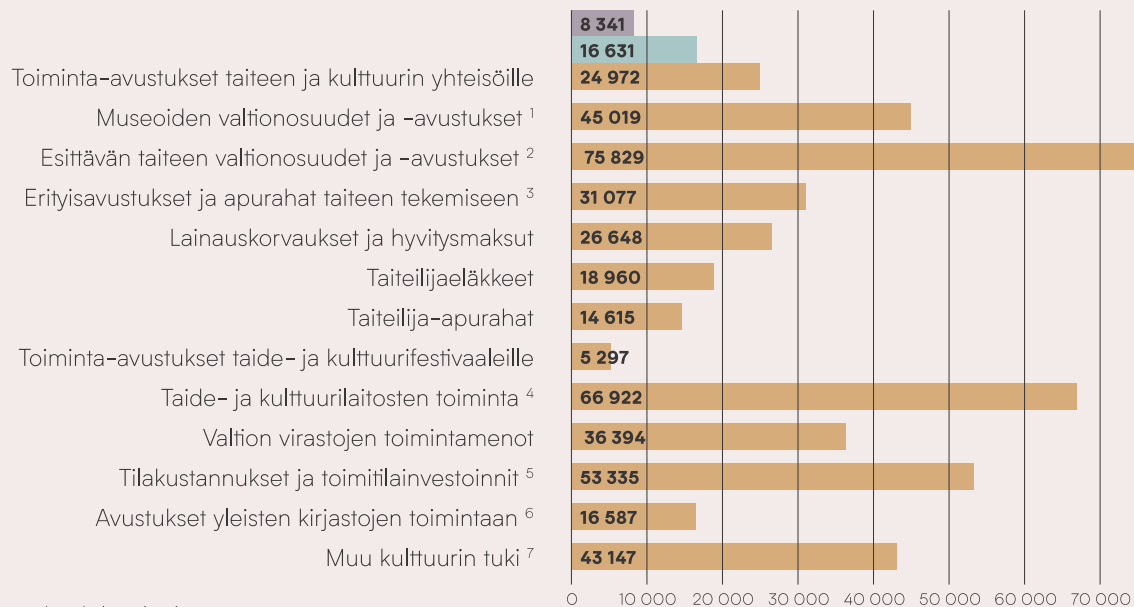
Toimintaympäristön muutoksia, erityisesti kansainvälistymisen ja digitalisaation merkitystä käsiteltiin työryhmän yhteistyössä Aalto-yliopiston kanssa järjestämässä työpajassa helmikuussa 2018. Kansainvälisyyteen ja digitalisaatioon liittyvistä kysymyksistä alustivat vararehtori Anna Valtonen, professori Kevin Tavin, taiteen kandidaatti Rolf Ekroth, professori Maarit Mäkelä ja dosentti Pia Fricker Aalto-yliopistosta. Lisäksi johtaja KooPee Hiltunen Neogamesilta kertoi pelialan kokemuksia teemaan liittyen.

Työryhmän toinen työpaja järjestettiin kesäkuussa 2018 ja siinä keskityttiin työstämään työryhmän esityksiä. Työpajan fasilitoi Sitran projektijohtaja Helena Mustikainen. Hanasaaren ruotsalais-suomalainen kulttuurikeskus ja opetus- ja kulttuuriministeriö järjestivät lisäksi keväällä 2018 seminaarin teemalla Kulttuuripolitiikan uudet suuntaviivat Ruotsissa ja Suomessa. Seminaarissa tarkasteltiin Ruotsissa tehdyn taiteilijapoliittisen selvitystyön pohjalta mahdollisia maiden välisiä yhtymäkohtia sekä keskusteltiin näkemyksistä koskien Suomen taide- ja taiteilijapolitiikan linjauksia. Seminaari oli avoin kaikille kiinnostuneille.

Työryhmän alustavista esityksistä järjestettiin 5.9.2018 Helsingissä kuulemistilaisuus, jota oli mahdollisuus seurata suoratoistona ja keskusteluun osallistua ja kysymyksiä esittää myös twitterin kautta.

Liite 2

Taiteen ja kulttuurin määrärahat valtion talousarviossa vuonna 2018

1 Ml. avustukset kulttuuriperintöön

2 Teatteri, tanssi, sirkus ja musiikki

3 Ml. Suomen elokuvasaatiöstä myönnettävät avustuksen elokuvien valmistamiseen

4 Kansallisgalleria, -ooppera ja -teatteri, Suomen elokuvasaatiö, Cultura-säätiö ja Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore

5 UM:n, Senaatti-kiinteistöjen tai Suomenlinnan hoitokunnan omistamissa kiinteistöissä sijaitsevien valtakunnallisesti merkittävien kulttuurilaitosten vuokrakustannukset, kulttuuri- ja nähtävyyshoito, kulttuurifilojen perustaminen ja peruskorjaus sekä kiinteistövarallisuuden perusparannukset

6 Sisältää Oodi-kirjaston valtion rahoituksen 8 milj. euroa

7 Mm. lastenkulttuuri, kulttuuri-instituutit, kulttuurivienti- ja matkailu sekä digitaalisen kulttuuriperinnön saatavuus jne.

euroa (1 000)
taide ja kulttuuri yhteensä
458,8 milj. euroa (lukuun eivät
sisälly kirjastojen valtionosuudet
n. 82,4 milj. euroa)

OKM

Taike

Opetus- ja
kulttuuri-
ministeriö

